

EESTI LOODUSE PILDIMAPP

4. OSA

AEDVILJAD

TERAVILJAD

METSAMARJAD

SEENED

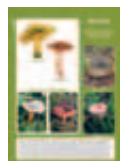
KÕRVITS

SIBUL

RABAMURAKAS

RIISIKAD

KAPSAD

PETERSELL

PLOOM

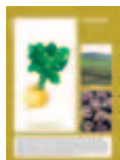
RABARBER

PÕLDMURAKAS

KUKESEENED

KAALIKAS

TILL

PIRN

RUKIS

MUSTIKAS

PURAVIKUD

PORGAND

PEET

AEDMAASIKAS

ODER

JÕHVIKAS

PILVIKUD

KURK

HERNES

AEDVAARIKAS

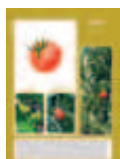
NISU

POHL

TINDIK

TOMAT

KIRSS

SÕSTRAD

KAER

METSMAASIKAD

SUUR SIRMIK

KARTUL

ÕUN

KARUMARI

RAPS

METSVAARIKAS

MURUMUNA
HIIDMUNA

KALLIS LOODUSESÕBER!

Eesti looduse pildimapi neljandas osas saab tutvust teha meie puu- ja köögiviljade, aia- ja metsamarjade, teraviljade ning seentega.

Metsikute taimede värvilised viljad olid juba inimese eellasele sama ahvatlevad nagu teistele imetajatele ja lindudelegi. Kui inimene paikselts ühte kohta elama asus ja maad harima õppis, hakkas ta taimi ise kasvatama. Võib-olla sattusid esimesed seemned inimese kodu lähedal mulda juhuslikult. Kui nendest sirgusid taimed, mis vilja kandsid, võis inimene järgmised seemned juba teadlikult mulda pista. Kasvama jättis ta need taimed, mille viljad olid suuremad ja maitsvamad. Sel moel sai inimene näiteks väikeste hapude viljadega õunapuu asemele suuremate ja magusamate õuntega puu. Sama lugu võis juhtuda teiste viljapuude ning aedviljadega.

AEDVILJAD

Kui me enamike aiataimede puhul sööme nende vilju, siis juurviljadega see nii ei ole. Juurviljade „päris“ ehk botaanilises mõttes vilju ega ka õisi me enamasti ei näegi. Näiteks porgand, kaalikas ja peet on kaheaastased taimed. Esimesel aastal koguvad nad endale säilitusjuure sisse vajalikke aineid. Sügisel nende lehed närbumad. Kevadel võtab taim säilitusjuurest aineid ja kasvatab nende abil õied ja viljad. Et aga säilitusjuur on just see, mida inimene tahab süüa, võtame me juurviljad üles enne, kui nad õitsema ja viljuma hakkavad.

TERAVILJAD

Nüüd võime mõelda, et õisi ei näe me ju ka teraviljadel. Kuid see pole õige – tegelikult me lihtsalt ei pane neid tähele. Teraviljade õisi tolmeldab tuul ning seepärast pole neil vaja suuri värvilisi kroonlehti putukate meelitamiseks. Teravilja sõkalde vahelt sirutavad end välja vaid silmapaistmatut värvi tolmukad. Just sinna kohta kasvab pärast tolmlenemist viljatera, mis ongi taime seeme. Iga tera sisaldab varuaineid. Kui hakkab kasvama uus taim, on toitainete varud käepärast.

MARJAD

Viljade maailm on rikkalik ja mitmekesine. Aegade vältel on kujunenud erineva kuju ja ehitusega vilju: on kaun nagu hernel, luuvili nagu ploomil või mari nagu tikril jne. Enamasti ümbritseb kaitsev viljaliha seemet, kuid mõnikord on asi sootuks vastupidi. Näiteks

maasikal on mahlakas osa seespool ning kõva kestaga seemned pealpool. Omamoodi lugu on ka vaarika ja murakaga. Nende taimede pisikesed osaviljad moodustavad ühtse koguvilja. Niimoodi muraka ja vaarika viljad justkui teesklevad marjaks olemist. Sellisena on neid lihtsam märgata ja süüa ning seega on neil suurem võimalus kellegi hamba alla sattuda. Sest viljaliha ülesanne on kutsuva välimuse ja hea maitsega ka end ära sööma meelitada ning sel moel seemneid levitada (seeme läbib looma või inimese soolestiku tervena).

SEENED

Seened ei ole ei taimed ega loomad, vaid nad moodustavad omaette seeneriigi. Neid võib elada pea kõikjal: nii mullas kui ka maapinnal, taimede, loomade või toiduinete peal. Meie tutvume peamiselt kübarseentega ja nemad elavad maa all. Maa peale saadavad nad vaid oma viljakehi. Mullas hargneb neil aga lai seeneniidistik, mis teeb koostööd taimedega. Seen aitab taimejuurel koguda vett ja teisi vajalikke aineid ning saab vastu suhkruid. Maapealsete viljakehade abil seen paljuneb. Seene kübara all on eoslehekesed või eostorukesed. Mõlemad peidavad endas eoseid, mis on nagu taime seemned, ainult palju väiksemad, umbes nagu tolmukübemed. Kui eosed on valmis, pudenevad nad maha või puhub tuul nad laiali. Peale selle levitavad eoseid ka seeneussid. Teadlased on seeni uurinud ning leidnud, et seened kutsuvad lõhna abil putukaid endi peale munema. Munadest kooruvad vastsed ning need, n-ö seeneussid, söövad seent ja nõnda ka seene eoseid. Eosed läbivad ussikeste soolestiku tervena ning pääsevad sel moel uude kasvukohta.

Täname biolooge Ivi ja Üllar Rammulit pildimapi käsikirja lugemisel tehtud paranduste ja heade nõuannete eest.

Tiina Tomingas

Eesti looduse pildimapi koostamisel kasutatud kirjanduse loetelu asub Koolibri kodulehel www.koolibri.ee pildimapi tutvustuse juures.

KIRJASTUS KOO LIB RI
RAAMATUD, MIS HARIVAD

Fotod:

K O O L I B R I F O T O

Wikipedia, GNU Free Documentation Licence'i alusel:
kapsad – av, ak, ap; kaalikas – üp, üa; petersell – av, ak, pü; kirss – üp;
metsvaarikas – ak, p; kukeseened – ap; rukis – ak; nisu – ak; kaer – ak; raps – ak

Pildid: Lea Armväärt

Tekst: Tiina Tomingas

Konsultandid: Ivi Rammul, Üllar Rammul

Keeletoimetaja: Kuldar Traks

Kunstiline toimetaja: Tiit Tõnurist

Tallinn, 2010
ISBN 978-9985-0-2612-0

© Kirjastus Koolibri, 2010
© Lea Armväärt, 2010

Kõik õigused on kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku eelneva kirjaliku nõusolekuta pole lubatud ühtki selle pildimapi osa paljundada ei elektroonilisel, mehaanilisel ega muul viisil.

Kirjastus Koolibri
Hiiu 38
11620 Tallinn
www.koolibri.ee

Greif

Trükitud Greifi trükikojas